

Bakk Erzsébet-Bakk István

Szakrális hagyományaink - a pálosok

Bevezetésül kezdjük Szent Ágoston idézettel és a regula parancsával: „*Amint minden rossznak gyökere az önzés, úgy minden jónak gyökere a szeretet. Nélküle a gazdag is szegény, vele a szegény is gazdag. Szeressetek, Szeretett Testvéreim, mindenek előtt Istent szeressétek, aztán a felebarátot, mert ezek a nekünk adott legfőbb parancsok. Így éljétek: legyetek egy szív, egy lélek! Először is azért gyűltetek össze, hogy egyetértésben lakjatok a monostorban, és egy szív, egy lélek legyetek Istent keresve.*”

A szakrális fogalma: 1. isteni, szent; 2. természetfeletti eredetű (latin) továbbá más megfogalmazásában „a szakralitás: úr, amelybe Isten behatolhat, melyet Isten kitölthet”.

„A szent szó részint az *elkülönítettség*, részint a *tökéletesség* fogalomkörébe tartozó személyek, dolgok és fogalmak jelölésére használatos, vallásos kifejezés. Ez a fogalom minden vallásban létezik, a mi kultúrkörünkben elsősorban keresztény szövegösszefüggésben fordul elő. A magyar *szent* szó a latin *sanctus* fordításának tekinthető. A fanum és profanum: A „szentély” értelemben használt *fanum* szó a *fari* (mondani, ünnepélyesen kijelenteni) igéből származik, és „szavakkal megjelölt terület” jelent (hasonlóan a *templum* etimológiájához, melynek alapigéje, a *temno* „kihasítani”-t jelent), vagyis olyan helyet, amelynek az erre hivatott pap kijelölte a határait. A *fanum*-on kívül eső, azt „megelőző” terület volt a „*pro fanum*” (profán), ahol a be nem avatottak megállhattak.”

Sacer: A magyar *szakrális* jövevényszavunkban is élő *sacer* melléknév alapjelentése az *elhatárolás*. Ez a határ azonban – szemben azzal, ahogy a mai közbeszédben a *szent* szót általában használjuk – nem erkölcsi kvalitások között húzódik, nem a jót választja el a rossztól, hanem a *rendkívülit* a *szokásostól*. Ebben az értelemben *sacer* az isteneknek szolgáló pap is. A *sacer* ellentéte egyrészt a fentebb körülírt eredetű *profanus* (tehát ami kívül esik a szentség szféráján); másrészt a *publicus*, tehát az, ami nem az isteneké, hanem a népé; végül ugyancsak ellentétben áll vele a *fas*, vagyis „mindannak a foglalata, ami az

isteni szférából az ember számára hozzáférhető, aminek érintése kijelentés (*fari*) által megengedett”. E szóból ered a *sacerdos* („pap”), vagyis az a személy, aki az áldozattal foglalatostkodik, „aki valami szentet ad, szentséget ad”.

Sanctus: A történetileg későbbi eredetű *sanctus* szó túllép a *sacer-profanus* archaikus dichotómiáján, és a *jó-rossz* különbözőségére teszi a hangsúlyt. Ebben az értetemben a szent már egyértelműen olyan valóságra vonatkozik, amely az isteneké.

Idézetek Rudolf Ottótól *A szent* c. művéből. A könyv kulcsfogalma a *numinózus*: a szerző ezt használja az európai kultúrkörben a keresztény konnotációval megterhelt *szent* helyett. R. Ottó szerint a numinózus az emberi megismerésnek a vallásos hovatartozástól független, a priori kategóriája. E kategóriát olyan terminusokkal írja le, mint a végletes függőség megrendült átélése, a „*teremtényérzet*”, illetve a szent ambivalenciáját kifejező „*tremendum*” és „*fascinans*”: az istenitől való *megrettenés*, *félelem* – illetve a hozzá való *vonzódás*, az iránta való *lelkessültség* és a *leenyűgözöttség* érzése. Azon keresztény felekezetekben, amelyeknek vallásgyakorlata a reformáció kora előtt alakult ki (katolicizmus, ortodoxia), mind a liturgiában, mind a hit személyes megélésében fontos szerepet kap a szentek tisztelete és a velük való kapcsolattartás. Ebben a kontextusban a szentek azok, akik haláluk után az adott keresztény közösség hite szerint üdvözültek. A mai katolikus tanítás szerint: „Szentek (lat. sancti): tág értelemben az összes hívő, akik a keresztség által részesülnek Isten életében és szentségében. Szoros értelemben azok, akiket az Egyház hivatalosan szentté avatott és a liturgiában, ünnepnapjukon megemlékezik róluk. A magyarországi *katolikus* szóhasználattal kapcsolatban említést érdemel a *szent* szó inflációja. Ez azt jelenti, hogy számos kifejezést, amelyek *eo ipso* szakrális tartalmat hordoznak, a *szent*- előtaggal egészítenek ki. Például a (szent)mise, (szent)gyónás, (szent)áldozás, (szent) Eukarisztia, (szent)olvasó, (szent)lecke stb. A szentség szó két különböző tartalmat jelöl. A latin *sanctitas* fordításaként valakinek

vagy valaminek a szent voltára vonatkozik. A latin *mysterium* vagy *sacramentum* fordításaként a keresztény teológia részint leíró, részint értelmező szakkifejezése bizonyos szertartások megnevezésére. A katolikus tanítás szerint a szentség Jézus Krisztus által alapított, hatékony, látható jel (*signum*), melyen keresztül kegyelmeit közli velünk. A szentségek azért hatékony kegyelmi jelek, mert nemcsak megjelenítik a kegyelem formáit, hanem valóban közlik is azokat.

A magyar *szentség* szó egyaránt használatos a katolikus, az ortodox és a protestáns felekezetekben. A magyar református egyházban a hasonló szertartások megjelölésére hagyományosan az eredeti *sacramentumot* alkalmazzák magyaros, *s-ez* ejtésben és írásképpel: sákramentum. A nyugati kereszténységben a szentségek teológiájának új kidolgozása az 1054-es nagy kelet-nyugati egyházszakadás (skizma) után kezdődött el. A katolikus egyház tanítása szerint a szentségek Jézus tanítása és beszédei által alapított látható jelek, amelyek Isten kegyelmét nemcsak jelzik, hanem hatékony módon közvetítik is.

A szentségeket az aktuális tárgyalási szempont alapján többféle módon lehet csoportosítani: **Beavató szentségek:** amelyek a keresztény életbe bevezetnek. Például: keresztség, bérmálás és eucharisztia. **Élők szentségei:** amelyeket megszentelő kegyelem állapotában (halálos bűntől mentesen) vehetünk fel. Például: bérmálás, eucharisztia, **egyházi rend** és házasság. **Holtak szentségei:** amelyek arra szolgálnak, hogy a halálos bűnökből kivezessenek. Például: keresztség, bűnbocsánat szentsége, betegek kenete. **Eltörölhetetlen karaktert adó szentségek:** amelyek a szentség felvevőjében örökre megmaradó változást idéznek elő. Például: keresztség, bérmálás, egyházi rend. E szentségek csak egyszer vehetők fel. **A protestáns felekezetekben is elismert szentségek (*mutatis mutandis*):** keresztség, úrvacsora (eucharisztia).

A szentségek hatása: Minden szentség általános hatása, hogy a felvevőt Istenhez kapcsolja. **Az egyes szentségek speciális hatása az a mód, ahogyan ezt megvalósítja.** „Ex opere operato”: E latin kifejezés, amely a katolikus szentségtan egyik legfontosabb terminus tech-

nicusa, szó szerint annyit tesz: *az elvégzett cselekményből következően*. Arra vonatkozóan használják a dogmatikában, hogy a szentség érvényességének szükséges és elégséges feltétele a formula korrekt alkalmazása, és – az érvényesség szempontjából – irreleváns a kiszolgáltató és a felvevő hite, személyisége, erkölcsi állapota. E tanítás a Tridenti Zsinat óta hittétel.

„A skolasztika többek között az Arisztoteléstől átvett hülemorfizmus kategóriáit felhasználva próbált közelebb jutni a szentségek megértéséhez. Eszerint minden szentség leírható két összetevővel: *az anyaggal*, vagyis *látható jellel*, valamint *formával*, vagyis a kiszolgáltató által kimondott szavakkal.”

Azóta sok szakrális jelképet használó mozdulat, kifejezés, anyag kimaradt az 1970-es években megreformált liturgiákból. Például: régebben térdelve áldoztak, ezzel is kifejeztük hódolatunkat és kicsinységünket az Úr Jézus előtt. Ma a szentmisében alig térdelünk, s többet üldögélünk, mint állunk. De nem csak a szent helyek és a szent személyek profanizálódtak, hanem profanizálódott a kor is. Ma nem az ember a legfőbb érték?

Sacra az angol nyelvterületen:

Bibliotheca Sacra, the theological journal published by Dallas Theological Seminary

Harmonia Sacra, a Mennonite shape note hymn and tune book

Isola Sacra, an island in the Lazio region of Italy south of Rome

Nomina sacra, the tradition of abbreviated writing of titles in early Greek language Holy Scripture

Sacra (ancient Rome), transactions related to the worship of the gods

Sacra conversazione, a depiction of the Madonna with infant Jesus amidst a group of saints

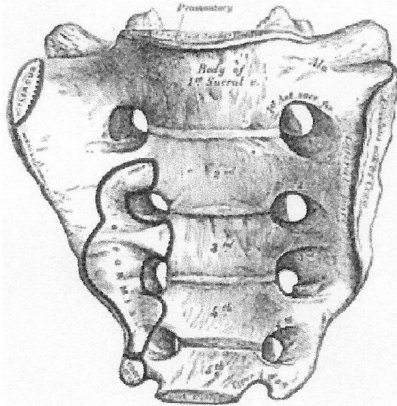
Sacra Corona Unita, a Mafia-like criminal organization from Apulia

Sacra di San Michele, a religious complex on Mount Pirchiriano

Sacra Jam Splendent, the opening words of the Roman Catholic hymn for Matins

Sacrum, a bone at the base of the spine

Via Sacra, the main street of ancient Rome.¹

Sacrum

„Valóban szent vagy, Istenünk, és méltán dicsőít téged alkotásod, az egész teremtett világ, mert Fiad, a mi Urunk, Jézus Krisztus által, a Szentlélek erejével éltetsz és megszentelsz mindent. (Részlet a Misekönyvből, a III. Eukarisztikus imából)

A pálosok rendjének kialakulása: „Ha azonban magasabb fokozatot óhajt elérni, az erdőbe vonul. Ez az erdei remete. Idejét szemlélődéssel, további tanulással és aszketikus gyakorlatokkal tölti. Ha még feljebb kívánczik, minden vagyónát elajándékozza, darócruhát ölt, a csészéjét, egyetlen tulajdonát övére akasztja és vándorol. Az út árkában alszik és könyörado-

mányokból él. Rendesen még nevét is megváltoztatja.” Özséb atya renddé szervezi az országban szétszórta élő remeteket. „Keresztben az üdvösség” ezért hívták őket kezdetben a „Szent Kereszt testvéreinek, hiszen az első monostor a Szent Kereszt tiszteletére épült”. Közösségük égi patrónusát Remete Szent Pált a thébai ősvizeklőt tették meg, s magukat is „Első Remete Szent Pál testvéreinek” nevezték. Ez a remete közösség meglehetősen jó helyzetbe került, ugyanis Özséb személyében van papjuk, aki az egyházjogban jártas, tanult ember.

A legelső Madonna szobrot Máriavölgyben egy ismeretlen remete faragta fából a XIII. század táján, a kegytemplom főoltárán látható: trónon ülő Mária és a Kis Jézus arcán átszellemült mosoly ragyog. Ennek szinte édestestvére a két túskevári (1340 és 1360), valamint a diósgyőri (1480) álló Madonna, szintén ismeretlen pálos mester műve.² Régi pálos misekönyvekben se szeri, se száma a szebbnél szebb Mária – Sequenciáknak, Prózáknak, azaz – Himnuszoknak, melyeket a szentlecke után, az evangélium előtt recitáltak, illetve énekeltek. Így külön szöveg szült „A Szűz dicsőséges Fogantatásáról” melyet azért is érdemes idézni: P. Bodroghy - Tóth Szabolcs pálos költő (+1953) szép fordításában, mert a ferencesekkel vállvetve elsőként harcoltak az Immaculata páratlan dicsőségéért.³

¹ – Bibliotheca Sacra, a teológiai folyóirat által közzétett (Dallas teológiai szemináriumban)

- Harmonia Sacra, a mennonita alakú jegyzet himnusz dallama és könyv.
- Isola Sacra, egy sziget a Lazio régió, Olaszország déli részén Rómának.
- Nomina Sacra, a hagyományírás rövidített címek, korai görög nyelvű Szentírás.
- Sacra (ókori Róma) kapcsolatos „ügyleteket” az istenek imádata.
- Sacra conversazione, ábrázolása a Madonna gyermek Jézus közepén és egy csoportja szenteknek.
- Sacra Corona Unita, (SCU) a maffia-szerű bűnszervezetben Pugliában. (Az itáliai Puglia.)
- Sacra di San Michele, a vallási komplexum a Mount Pirchiriano.
- Sacra Jam fénylő, mondat eleji római katolikus himnusz a Matins.
- Sacrum, egy csontot nevezünk, aminek alapja a gerinc.
- Via Sacra, a főutcán az ókori Rómában.

Forrás: http://hu.wikipedia.org/wiki/Szent-cite_ref-8

² Gyéressy Béla Ágoston disszertációja: „Pálos fadaragások mesterei” In: Művészettörténeti Értesítő, Budapest, Akadémia Kiadó, 1973. 3. szám.

³ In: Az első forrás, ami remete Szent Pál zsolozsmáját említi először egy grünwaldi kézirat. Kaspar Elm tanulmányát az egykoron a grünwaldi pálos kolostorból származó és jelenleg a lavanthali Szent Pál kolostor könyvtárában található kódexet, amely az eddigi ismereteink szerint a legrégebbi pálos alkotású konstitúciót is tartalmazza.

A kódexben 53 rubrikát tartalmaz a kézirat. E munkának keltezését 1356-1381 közé teszi Kaspar Elm. A liturgiákra vonatkozó rubrikák a következők.

A divinum officium egységes végzéséről, fol. 134., A mi legszentebb atyáinknak, Ágostonnak és első remete Pálnak ünnepeiről, fol. 135., Úgy mint: „Mindegyik prior leíratassa ezeket a históriákat egy kötetbe. Szent Ágoston históriáját az ő átvitelének történetével együtt, Szent Pál első remete históriáját az ő átvitelével, Mária visitatiojának históriáját más lejegyzett históriákkal.”

„Víg ünnepet ünnepeljünk,
Víg éneket énekeljünk: A Szűz ma fogantatott!...”

A remete barlangjának falán a Teremtő Isten ábrája látható, két oldalán a Nappal és Holddal.
(Kép: A thébai Thot-hegyi kopt szentély Pantokrátor ábrázolása)⁴

A Szent Korona Pantokrátor ábrázolása

Remete Szent Pál (ógörögül: Παῦλος ὁ Θεβαῖος *Paulosz ho Thébaiosz*, latinul *Paulus Eremita*) született: 251-ben, Herakleopolisz

⁴ A szentélyben található Pantokrátor ábrázolás – amelyet néhány éve Vörös Győző magyar egyiptológus fedezett fel, és amelynek másolata a gellérthegyi Pálos sziklakápolnában látható – nagyon hasonlít Szent Koronánk Pantokrátor képére. Pantokrátor ábrázolás ugyan máshol is előfordult a világban, azonban többnyire Nap és Hold ábrázolás nélkül, és ez leszűkíti a keresést.

környékén. Halála: 356, Kolzim-hegy, Egyiptom. A szent ünnepe január 15-én (a koptoknál január 30-án). A hajdani *Hut-Neni-Niszut* („A királyi gyermek háza”) a görög-római korban nyerte el a *Herakleopolisz Magna* nevet. Ma *Ihnászja el-Medine*. Alapítása az egyiptomi történelem kezdetére tehető, az Óbirodalom idején már a 20. dinasztia a felső-egyiptomi nomosz székhelye. Neve azt mutatja, hogy a várost eredetileg kötelek fűzhették a királyi házhoz. Egyik fénykora az első átmeneti kor, amikor egy időre királyi székhely lett a 9. és 10. dinasztia fáraóinak uralkodása alatt. Itt tör ki az a lázadás, mely sokak szerint a csúcspontja volt az első átmeneti kor válságának. Természetesen további kutatásokra lesz még szükség ebben a témában.

Szent Ágoston regulája szabályozta a rend napi tevékenységét és a közösség minden tagja számára egyértelművé tette a kötelességét. A pálosok Amerika földjén a küldetéses szolgálatban a Krisztus ígétét a tiszta kereszténységet vitték. A krisztusi ígét: *„Aki győz, annak megadom, hogy velem együtt üljön az én trónusomon; mint ahogy én is győztem, és Atyámmal együtt ülök az ő trónusán.”*

Háromnegyed kilenckor a pálos újoncok a csengő hangjára a kápolnába mennek, és ott a következő imádságot végzik – A PÁLOSOK NAPI IMÁJA: „Mindenható Isten! Mindenek fölött akarunk szeretni. – Téged akarunk szolgálni minden embertársunkban. Hálát adunk az elmúlt hét évszázad szenvedéseiért, üldözéseiért és névtelen áldozataiért, melyeket kegyesen fogadtál szent őseinktől a lelkekért. Köszönjük, hogy korunkban bennünket választottál ki tanúságtételre. Kérünk, növeld minden áldozatra kész választottaid fehér seregét! Szent pálos hivatásunkhoz Te adj rendíthetetlen hűséget! Adj erőt, hogy keressük az egyszerűséget és igénytelenséget, ne engedd, hogy a kényelem és anyagiasság elsekélyesítsen bennünket! Add, hogy életünk imádság és apostolkodás legyen, az irántad való szeretetből pedig tudjunk mindig tiszták és alázatosak lenni. A Mi Urunk, Jézus Krisztus által. Amen.”

A pálos szerzetes elsősorban nem magáért, hanem nemzetéért, hazájáért imádkozik és vezet. Mária országának egyetlen magyar alapítá-

sú rendjét, amelyet az apostoli királyság és a Szent Korona védett, vissza kell állítani magyarországi központúvá, hiszen a magyar Pálos Rendben az ifjúság kapaszkodót, vagyis hitet nyerhet újra az elkövetkezendő időkben. „Magadnak teremtettél bennünket Istenünk, és nyugtalan a mi szívünk, amíg meg nem nyugszik Tebenned”. (Szent Ágoston) „A megismerés: szeretet. Aki nem szeret valami tárgyat, sokat tudhat róla, de nem ismerheti meg. Csak a szerető pillantás hatol a dolgok legmélyebb lényegébe, szívébe. Aki keveset szeret, keveset is ismer. A szeretetlenség annyi, mint nem ismerés, tudatlanság, és a tudós tudatlanság a legrosszabb valamennyi közt. Ha az ember kívülről tapogat és lát egy tárgyat, tulajdonképpen nem ismeri. Csak akkor ismeri meg, ha belülről látta. Az ilyen belülről való látás csak az együtt érző tapasztalásnak, a szeretet tapasztalásának sajátja. Egyik szív közli magát a másikkal: a megismerendőnek a szíve a megismerőével. Az igazi tudás nemcsak az ember értelmétől függ, hanem akaratától, érzésétől, lelki erőitől is. A tökéletes tudás: tökéletes szeretet. Így van ez a tudás minden területén, de különösen a történettudományban. A tudásnak minden más területén olyan dolgokkal foglalkozik a megismerő, amik vannak; a történelemben azonban olyan dolgokkal, amik voltak és nincsenek többé. Minden más tudásnál a megismerő kortársa a tárgyának; ha történelemről van szó, az idő szakadéka választja el a tárgyat a megismerőtől. És az idő szakadéka mélyebb, áthidalhatatlanabb a tér minden szakadékanál. Ami tegnap volt, az bizonyos értelemben elérhetetlenebb nekünk, mint az, ami ma, akár a világ végén történik. Az idő szakadéka a halál szakadéka, hogy ezen átrepülhessünk, a szeretet szárnyára van szükségünk, mely "erős, mint a halál". A történelem tárgya az, ami élt és meghalt, ami megismerésünkben feltámad és örökké élni fog. A történelem a halottak feltámasztása, legnagyobb csodája a megismerésnek: a szeretet csodája. Aki nem szeret, ne foglalkozzék történelemmel. Még ha a legtudósabb történetbűvár, akkor is tudatlan lesz. Nem feltámasztója a halottaknak, hanem sírásó, hullagyalázó, aki meglopja a halottakat, s azt a nyárfakarót üti át a torkukon, amit "történeti kutatásnak" neveznek.” (Meresskovsz-

kij) Tehát tiltakozunk, hogy ne legyen Szent Pio nevű kávézó, de Don Bosco nevű cukrászda sem Magyarországon.

„Nekünk össze kell fogni! Mert nem vette le rólunk a Magyarok Nagyasszonya a kezét! Sem a Csíksomlyói Szűz Mária, aki egy! Ő velünk van! Hozzá kell folyamodnunk, fordulnunk, úgy, ahogy ezer évvel ezelőtt a mi Szent István királyunk végső elkeseredettségében felajánlotta a koronát, úgy ajánljuk föl mi is az életünket neki. Hiszen meg kell tennünk ezt a felajánlást. Oltalmad alá futunk, Istennek Szent Anyja! Könyörgésünket meg ne vedd szükségünk idején, hanem oltalmaz meg minket minden veszedelemtől mindenkor dicsőséges és áldott Szűz. Mi Asszonyunk, mi Közbenjárónk, mi szószólónk! Engeszteld meg nekünk szent Fiadat, ajánlj minket szent Fiadnak, mutass be minket szent Fiadnak! Ámen”⁵

**Breviariū ordinis fratrum eremitarum sancti Pauli primi eremite itera-
ta castigatione recognitum
cum plena rubrica.**

Posterior labor, prioris sepe melior.

Remete Szent Pál meglátogatja Remete Szent Antalt.
A pálos szerzetesek által írt *Breviarium ordinis
fratrum eremitarum Sancti Pauli primi eremite.*
Velece, 1540. címlapja.

⁵ (Részlet Bábel Balázs kalocsai érsek csíksomlyói beszédéből. 2009. június 2. kedd)